

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING AXBOROT BILAN ISHLASH KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

Ismoilov Ravshan Yakubjon o'g'li

Turan Intertanional University

IC&DT departamenti direktori

ravshan.ismoilov77@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining axborot bilan ishlash kompetensiyalarini shakllantirish muammosi pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Xalqaro va mahalliy tajribalar, shuningdek, zamonaviy ta'lim metodikalari asosida bu kompetensiyani rivojlantirish yo'llari ko'rsatib berilgan. Shuningdek, kompetensiyaga ta'sir qiluvchi psixologik omillar, mavjud tizimli muammolar, pedagogik va metodik yechimlar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: axborot kompetensiyasi, boshlang'ich ta'lim, raqamli savodxonlik, pedagogik muammo, ta'lim metodikasi.

ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЕТЕНЦИЙ РАБОТЫ С ИНФОРМАЦИЕЙ У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Исмоилов Равшан Якубжон угли

Международный университет «Туран»

директор департамента IC&DT

ravshan.ismoilov77@gmail.com

Аннотация: В статье рассматривается проблема формирования компетенций работы с информацией у учащихся начальных классов как педагогическая задача. Проанализированы международный и национальный опыт, а также современные образовательные подходы и методы. Отражены психологические особенности восприятия информации, системные проблемы и педагогические решения.

Ключевые слова: информационная компетенция, начальное образование, цифровая грамотность, педагогическая проблема, образовательные методы.

DEVELOPING INFORMATION LITERACY COMPETENCIES IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS AS A PEDAGOGICAL ISSUE

Ismoilov Ravshan Yakubjon ugli

Turan International University

Director of the IC&DT Department

ravshan.ismoilov77@gmail.com

Abstract: *This article analyzes the pedagogical challenge of developing information literacy competencies among primary school students. Based on international and local experiences, the paper suggests effective methods and approaches to enhance these competencies. Psychological aspects of information processing, systemic issues, and practical pedagogical solutions are also discussed.*

Keywords: *information literacy, primary education, digital skills, pedagogical issue, educational methodology.*

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida axborot oqimi keskin ortib bormoqda, bunday davrda insonning axborotni qayta ishlash va undan samarali foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish ta'limning ustuvor vazifalaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar tez sur'atlarda rivojlanib borayotgan XXI asrda yosh avlodning axborot bilan ishlash kompetensiyalarini yoshligidan shakllantirish dolzarb pedagogik muammo sifatida yuzaga chiqmoqda[1].

Boshlang'ich ta'lim bosqichi shaxsning intellektual va axloqiy-ruhiy asoslari shakllanadigan, uni kelajakdagi ta'lim olamiga tayyorlaydigan muhim pog'ona bo'lib, bu davrda o'quvchilarning axborotga bo'lgan munosabatini to'g'ri yo'naltirish ularning mustaqil fikrlash, tanqidiy tahlil qilish va qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi[2]. Shu sababli, axborot bilan ishlash kompetensiyasini shakllantirish faqat texnik ko'nikmalar emas, balki chuqur pedagogik jarayon sifatida ko'rilishi kerak.

Mazkur maqolaning maqsadi - boshlang'ich sinf o'quvchilarining axborot bilan ishlash kompetensiyalarini rivojlantirishda uchraydigan asosiy muammolarni aniqlash, xalqaro va milliy tajribalarni tahlil qilish hamda ushbu kompetensiyalarni rivojlantirishga oid samarali metodik takliflar ishlab chiqishdir. Maqola doirasida pedagogik-psixologik asoslar, ta'lim mazmuni, o'quvchilarning yosh xususiyatlari va zamonaviy texnologiyalar imkoniyatlari atroflicha yoritiladi.

Bugungi kunda ta'lim tizimida "kompetensiyaviy yondashuv" ustuvorlik kasb etib, o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini real hayotga tatbiq etish qobiliyatini rivojlantirish muhim vazifa sifatida ilgari surilmoqda. Shu kontekstdan kelib chiqib, axborot bilan ishlash kompetensiyasi - bu o'quvchining axborotni izlash,

tahlil qilish, baholash, maqsadga muvofiq tarzda undan foydalanish va uni samarali tarzda boshqalar bilan ulashish qobiliyatidir [3].

UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan Media and Information Literacy (MIL) konsepsiyasi axborot va media savodxonligini birgalikda rivojlantirishni tavsiya etadi. Bu modelga ko'ra, axborot kompetensiyasi quyidagi asosiy komponentlardan iborat[4]:

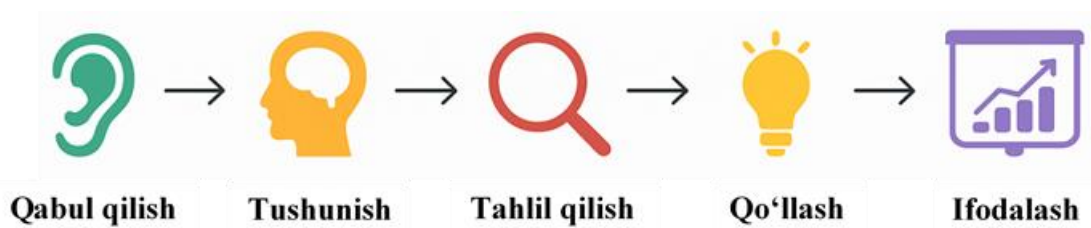

Boshlang'ich sinf davri (odatda 6–10 yosh) bolaning intellektual, emotsional va ijtimoiy rivojlanishidagi asosiy bosqichlardan biridir. Bu bosqichda bolalar yangi bilimlarni faol o'zlashtirishga moyil bo'lishadi, biroq axborotni qabul qilish, uni saqlash va qayta ishlash qobiliyatlari hali to'liq shakllanmagan bo'ladi. Shu bois, axborot bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirishda yoshga xos psixologik omillarni e'tiborga olish muhimdir [5].

METODOLOGIYA

Shveytsariyalik psixolog Jan Piagening kognitiv rivojlanish nazariyasiga ko'ra, 7-11 yoshdagi bolalar an'anaviy operatsiyalar bosqichida bo'ladilar. Bu bosqichda ular mantiqiy fikrlashni boshlaydi, lekin hali abstrakt tushunchalarni to'liq anglab yeta olmaydi. Shuning uchun axborot ularning e'tiborini jalb qiladigan vizual (ko'rgazmali) va amaliy (tajriba asosida) shakllarda taqdim etilishi zarur [6]. Bu yoshdagi bolalar emotsional jihatdan o'ta ta'sirchan bo'lib, ular uchun axborotning mazmuni qanchalik ijobiy bo'lsa, shunchalik yaxshi eslab qolishadi. Rivojlanayotgan empatiya va ijtimoiy munosabatlar ularga axborotni boshqa bolalar bilan birgalikda muhokama qilish, baham ko'rish imkonini beradi. Shuningdek, bu yoshda axborotga bo'lgan qiziqish yuqori, ammo diqqat va xotira cheklanganligi sababli taqdim etilayotgan axborot qisqa, lo'nda va kontekstual bo'lishi kerak [7]. Lev Vygotskiy o'zining sotsiokultural nazariyasida bolaning o'z-o'zidan erisha olmaydigan, lekin atrofdagilar yordamida egallay oladigan salohiyatiga "yaqin

rivojlanish zonasi" (ZPD) deb nom beradi. Bu yondashuv, o'qituvchining bolaga axborotni tahlil qilishda yo'l-yo'riq ko'rsatishi orqali axborot bilan ishlash kompetensiyasini bosqichma-bosqich rivojlantirishni taqozo etadi.

Yuqoridagi model asosida ta'lim jarayonida axborotni bosqichma-bosqich berish, har bir bosqichda didaktik vositalardan foydalanish va o'qituvchining faol ishtirokini ta'minlash samarali natija beradi.

NATIJALAR

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida axborot bilan ishlash kompetensiyalarini shakllantirish zamonaviy ta'limda muhim ustuvorlikka ega bo'lsa-da, bu jarayon qator tizimli, metodik va psixologik muammolar bilan to'qnash kelmoqda. Quyida asosiy muammolar tahlil qilinadi:

1. O'quv-metodik materiallarning yetishmasligi - O'zbekiston ta'lim tizimida raqamli savodxonlik va axborot kompetensiyasini boshlang'ich bosqichdan shakllantirishga qaratilgan metodik qo'llanmalar va darsliklar yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Mavjud o'quv adabiyotlarida axborotni izlash, saralash yoki uni tanqidiy tahlil qilish kabi ko'nikmalar yetarli darajada aks ettirilmagan [8]. Aksariyat hollarda bolalar tayyor axborotni yodlash bilan cheklanmoqda, bu esa ularning mustaqil axborot bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirmaydi.

2. O'qituvchilarning malaka va tayyorgarlik darajasi - Ta'lim sifatini oshirishda asosiy omil bu o'qituvchining bilim va malakasidir. Afsuski, ayrim o'qituvchilar axborot texnologiyalaridan foydalanishda, raqamli resurslarni tahlil qilishda yoki o'quvchilarga mustaqil izlanish vazifalarini to'g'ri yo'naltirishda yetarli tayyorgarlikka ega emas [9]. Bu esa kompetensiyaviy yondashuvning to'laqonli joriy etilishini cheklaydi.

3. Ota-onalarning axborot madaniyati pastligi - Ko'plab o'quvchilarning axborot bilan ishlash madaniyatini rivojlantirishda oilaning roli ham katta. Biroq

ko'pchilik ota-onalar, ayniqsa yoshi katta avlod vakillari, raqamli texnologiyalar va axborot xavfsizligi borasida yetarli bilimga ega emaslar. Natijada, bolalar ko'pincha noto'g'ri manbalardan axborot oladilar, unga tanqidiy yondasha olmaydilar [10].

4. Raqamli tafakkurning shakllanmaganligi - Boshlang'ich yoshdagi bolalarda raqamli tafakkur (digital thinking) endi shakllanayotgan bo'ladi. Ularda texnologiyalarni faqat o'yin vositasi sifatida qabul qilish holatlari ko'p uchraydi. Bu esa ularning texnologik vositalarni ilmiy izlanish va axborot tahliliga yo'naltirish qobiliyatini cheklaydi [11].

5. Internetdagi axborotning haddan tashqari ko'pligi va sifatsizligi - Zamonaviy bolalar ko'plab axborot manbalariga ega bo'lsalar-da, ularning sifati va ishonchliligini aniqlash imkoniyati cheklangan. Google, YouTube kabi ommaviy platformalardan foydalanishda bolalar yolg'on yoki zararli ma'lumotlarga duch kelishlari mumkin. Bu esa axborot bilan ishlash kompetensiyasi uchun xavfli omil bo'lib xizmat qiladi [12].

Yuqorida ko'rib chiqilgan muammolarni samarali hal etish uchun integrallashgan, tizimli yondashuv zarur. Bu jarayonda o'quv dasturlarini qayta ko'rib chiqish, o'qituvchilarni zamonaviy malakalar bilan qurollantirish, raqamli vositalarni keng joriy qilish va ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ta'lim standartlariga axborot bilan ishlash kompetensiyalarini alohida blok sifatida integratsiya qilish zarur. Bu bo'yicha Finlandiya, Singapur va Kanada kabi ilg'or ta'lim tizimlarining tajribasi o'rganilishi mumkin. Masalan, Finlandiyada boshlang'ich ta'limda raqamli savodxonlik maktabning umumiy kurikulumi tarkibida joy olgan va barcha fanlarga integratsiyalashgan [13].

Axborot bilan ishlash kompetensiyasi - XXI asrda muvaffaqiyatli ta'lim olish va ijtimoiy hayotda faol ishtirok etish uchun zarur bo'lgan asosiy ko'nikmalardan biridir. Boshlang'ich ta'lim bosqichida bu kompetensiyani shakllantirish nafaqat texnik ko'nikmalarni, balki mustaqil fikrlash, tanqidiy tahlil qilish, axloqiy yondashuv va kommunikativ madaniyatni rivojlantirishni ham o'z ichiga oladi.

XULOSA

Maqolada tahlil qilinganidek, O'zbekiston ta'lim tizimida bu yo'nalishda ijobiy o'zgarishlar kuzatilayotgan bo'lsa-da, hali hal qilinmagan muammolar mavjud:

metodik resurslar yetishmasligi, o'qituvchilarning tayyorgarlik darajasi, ota-onalarning raqamli madaniyati pastligi va internetdagi sifatsiz axborot oqimi shular jumlasidandir.

Tavsiyalar

1. O'quv dasturlarini yangilash - boshlang'ich ta'limda axborot bilan ishlash kompetensiyasini alohida modul sifatida integratsiyalash lozim.
2. O'qituvchilar malakasini oshirish - raqamli va axborot savodxonligi bo'yicha muntazam treninglar yo'lga qo'yilishi zarur.
3. Interaktiv ta'lim metodlarini joriy etish - muammoli vazifalar, loyihalar va media-savod mashg'ulotlari asosida o'qitish samarali bo'ladi.
4. Raqamli vositalarni mahalliyashtirish - o'zbek tilidagi bolalarga mo'ljallangan platformalar, o'yinlar va test tizimlari ishlab chiqilishi kerak.
5. Ota-onalarni jalb qilish - maxsus seminarlar, qo'llanmalar va onlayn resurslar orqali oiladagi axborot madaniyatini oshirish.

Ushbu chora-tadbirlar orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarining axborot bilan ishlash kompetensiyalarini rivojlantirish xalqaro darajadagi zamonaviy ta'lim talablari bilan uyg'unlashadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. UNESCO. *Media and information literacy curriculum for teachers*. Paris: UNESCO Publishing.
2. OECD. *PISA 2018 Results (Volume I): What Students Know and Can Do*. OECD Publishing.
3. Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (Eds.). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives*. Longman. 2001.
4. Vygotsky, L. S. *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press. 1978.
5. Xalq ta'limi vazirligi. *Boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun metodik qo'llanma*. Toshkent: Yangi asr nashriyoti. 2021.
6. Zaynutdinova, D. T. Boshlang'ich ta'limda axborot kompetensiyasining rivojlanish bosqichlari. *Ilm va taraqqiyot*, 4(29), 78–84. 2022.
7. National Research Council. *How People Learn: Brain, Mind, Experience, and School*. Washington, DC: The National Academies Press. 2000.
8. Anderson, T., & Dron, J. Learning technology through three generations of technology enhanced distance education pedagogy. *European Journal of Open, Distance and E-Learning*, 15(2), 67–77. 2012.

9. Yo'ldashova, L. R. Raqamli kompetensiyalar: O'qituvchilar uchun xalqaro standartlar asosida baholash. *Axborot texnologiyalari va ta'lim*, 2(5), 33–40. 2021.
10. Livingstone, S., & Helsper, E. Gradations in digital inclusion: Children, young people and the digital divide. *New Media & Society*, 9(4), 671–696. 2007.
11. Azizov, B. B. Raqamli tafakkur va boshlang'ich ta'limda uning o'rni. *Zamonaviy ta'lim texnologiyalari*, 1(3), 14–20. 2023.
12. Common Sense Media. (2020). *The Common Sense Census: Media Use by Tweens and Teens, 2019*.
13. Finnish National Agency for Education. *New national core curriculum for basic education: Focus on school culture and integrative approach*. Helsinki: EDUFI. 2016.